

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Gudarnas gård : tre fallosfiguriner från Lunda i Strängnäs socken,
Södermanland

Andersson, Gunnar

Fornvännen 2003(98):2, s. [124]-126

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2003_124

Ingår i: samla.raa.se

Gudarnas gård

Tre fallosfiguriner från Lunda i Strängnäs socken, Södermanland

Under sommaren och hösten 2002 påträffades tre figuriner i samband med arkeologiska undersökningar vid Lunda gård i Strängnäs socken i Södermanland. Undersökningarna utgör ett delmoment i ett projekt kring Lundas utveckling under förhistorisk och historisk tid som Riksantikvarieämbetet, UV Mitt bedriver. Projektets huvudsakliga målsättning är att studera de olika skepnader som gården uppträtt i genom historiens gång. Inte minst av denna anledning utgör de nyfunna figurinerna ett välkommet inslag i diskussionen. Under 2003 avser Raå/UV Mitt att publicera en utförligare publikation om Lundafigurinerna. Syftet med detta meddelande är att kort presentera dem för forskarsamhället.

Alla tre figurinerna påträffades i bebyggelsekontexter. Det rör sig inte om några gravfynd eller mer svårbedömda s.k. schaktfynd. Trots skillnaderna mellan de tre figurinerna vad gäller material, storlek och utseende så uppvisar de också flera gemensamma karaktäristika. Detta innebär att de sannolikt ingått i samma föreställningsvärld och troligtvis även – grovt sett – i samma tidsperiod. Alla tre föreställer nakna manspersoner med händerna vilande på magen. Samtliga är avbildade med erigerade kön (fallosar) och två (A och C) har bälten markerade kring midjan.

Figurin A är 3,0 cm lång och formgjuten i ett stycke. Materialet är en legering som till hälften består av koppar men som också innehåller zink, silver och bly, något som kan ha gjort att figuren ursprungligen hade ett skimrande, silverfärgat utseende. Hans huvud är dock klätt med en förgyllning som utöver guld också har en ganska hög halt av kvicksilver. Figurinen är mycket detaljerad. Exempelvis har fötterna avbildats naturtroget med fotvalv, hälar och tår. Händerna är onaturligt stora med tummarna pekande uppåt. De griper om ett brett bälte – som också utgör hans enda klädesplagg – tydligt synligt och framställt på ryggen. Benställningen är påtagligt bredbent och lätt knä-

Fig. 1. Figurin A. Frampreparering och stabilisering Sara Fritsch Raå/UV Mitt. Foto Gabriel Hildebrand, Raå/If. —Figurine A from Lunda.

ande. Anmärkningsvärda är benens breda och plana insidor som möjligen vittnar om att figurinen kan ha varit monterad eller applicerad på någon form av stativ. Anletsdragen är däremot schematiskt återgivna. Ögon, näsa och mun är mest bara antydda och huvudet har en nästan liggande oval utformning i förhållande till kroppen. Möjligen innebär detta att figurinen bär en mask.

Figurin B är 3,2 cm lång och likaså formgjuten i ett stycke. Ingen detaljerad materialanalys har i skrivande stund genomförts, men materialet kan i sin helhet även här betecknas som en kopparlegering av något slag. Till skillnad från figurin A är dock figurin B helt förgylld. Arm-

Fig. 2. Fr.v. Figurin C och B. Frampreparering och stabilisering Sara Fritsch, Raå/UV Mitt. Foto Jan Dunér, Raå/UV Mitt. —Figurines C and B, from Lunda.

ställningen med händerna på magen, det erigerade könet och den svagt knäande benställningen är gemensamma för figurinerna A och B. I övrigt finns betydande skillnader där naturtrogenhet och detaljeringsgrad i det närmaste är omvända vad gäller de två. På figurin B är huvud och anletsdrag detaljerat återgivna under det att kroppen i övrigt är schematiskt och delvis även oproportionerligt framställt. En välkammad »dalmasfrisyr», ett spetsigt välansat hakskägg med mustasch, en kraftig och bred näsa, öron och ögonbryn – allt är mycket naturtroget återgivet. Ögon och ögonhålor är djupt markerade. Här kan också urskiljas en liten men måhända betydelsefull skillnad. Hans vänstra öga är runt emedan det högra är återgivet med en triangulär, lite sned form. Skall vi uppfatta detta som ett resultat av slarv i samband med tillverkningen av gjutformen, eller är det avsiktligt? Att döma av huvudets för övrigt mycket detaljerade utformning är det inte otänkbart att det faktiskt rör sig om ett medve-

tet framställt karaktärsdrag. Figurin B saknar bälte.

Figurin C är minst av de tre och endast 2,0 cm lång. Materialmässigt skiljer den sig också från de övriga genom att den är utsnidad ur en ca 4 mm tjock ten av massivt guld. Figurin C är inte lika detaljerad som de andra. Armar, händer, ansikte och övrigt är schematiskt snidade eller ristade. Att han i likhet med figurin A också bär ett bälte syns dock tydligt genom den djupa inskärning som gjorts kring midjan. Ett vertikalt streck mellan bältet och grenen markerar det erigerade könet. Den största skillnaden mot de övriga är emellertid C-figurinens fotställning: båda fötterna pekar nedåt. Huruvida detta är avsett att visa att individen hänger livlös eller om han helt enkelt är avbildad stående på tå förblir tills vidare en öppen fråga. Båda alternativen finns representerade på andra människobilder från skandinavisk järnålder.

Man kan närma sig Lundafigurinerna från flera håll: kosmologiskt, ideologiskt, ikonografiskt, materialmässigt/tekniskt osv. I och med att de framkom i samband en storskalig arkeologisk undersökning får vi dock en sällsynt möjlighet att resonera kring deras arkeologiska kontext ur såväl kronologisk som korologisk synvinkel. Med undantag av guldbleckfigurer och andra miniatyrer som framkommit på boplatser och i gravar på annat håll är detta mycket ovanligt.

Det är ännu lite för tidigt att uttala sig om i vilken av Lundas järnåldersepoker som figurinerna hör hemma. Bebyggelsen rymmer ett flera tidsskeden med sannolik början i sen romersk järnålder eller tidig folkvandringstid. Att döma av stratigrafiska iakttagelser härrör figurinerna inte från det äldsta skedet men kanske heller inte från det allra yngsta, vilket av fyndmaterial och närliggande gravfält att döma bör vara vikingatid.

Vi står på fastare mark när det gäller deras korologiska kontext. De är alla funna i mycket nära anslutning till någon av de båda jättelika hallbyggnader som avlöst varandra på en ca 50 meter lång och 10 meter bred husgrundsterass. Figurinerna har också en rumslig koppling till två mindre byggnader som stått i an-

slutning den stora hallen. Figurin A påträffades strax utanför, eller möjligen i änden av, en dylik byggnad söder om hallen. Figurin B och C framkom i en grop respektive ett stolphål ingående i en mindre byggnad som stått omedelbart norr om hallen. Fastän fyndförhållandena är annorlunda så påminner figurinernas koppling till mindre byggnader i anslutning till en större hall mycket om guldbleckfigurernas fyndplatser. Vid arkeologiska undersökningar (t.ex. L. Lundqvist 1996. *Slöinge – en stormansgård från järnåldern. Slöinge och Borg. Stormansgårdar i öst och väst*) framkommer dessa så gott som uteslutande i stolphålen till stora hallbyggnader. Det rör sig om föremål som inte hanterades var som helst inom boplatsen!

Figuriner liknande dem från Lunda i storlek och utförande är mycket ovanliga och tidigare okända i målarområdet. En mycket nära parallell till åtminstone A- och C-figurinerna har dock påträffats vid Kymbo Storegård i Västergötland. Dessvärre är »Kymbogubben» ett lösfynd från det tidiga 1900-talet, med tämligen ovisst arkeologisk kontext (se Zachrissons artikel s. 89-97 i detta nummer av *Fornvännen*).

Om vi avslutningsvis enbart ser till att Lundafigurinerna är falliska, kan en annan måhända intressant jämförelse göras och denna hänger samman med fyndplatsernas ortnamn. I och med förra sommarens fynd finns i nuläget fyra kända fallosfiguriner från platser i Södermanland. Den enda hitills kända är naturligtvis den vikingatida Fröfigurinen från Rällinge i Lunda

socken, söder om Nyköping, också ett lösfynd från tidigt 1900-tal. Tankeväckande är emellertid att samtliga fallosfiguriner har framkommit inom eller i nära anslutning till landskapets enda två orter som har osammansatta Lunda-namn.

Att Lunda utanför Strängnäs inte varit någon vanlig järnåldersgård anas också genom en mycket välordnad rumslig strukturering av boplatsen samt den iögonfallande ekbevuxna kullen ett par hundra meter sydväst om bebyggelsen, där bl.a. brända ben, slagg, bränd lera, pärlor och allehanda eggverktyg spritts ut under yngre järnålder. Sannolikt står vi här inför lämningarna av en starkt ritualiserad och regelstyrd offerhandling som tillsammans med figurinfynden inom boplatsen gör det möjligt att diskutera järnålderns kultpraktik på ett fullödigare och mer sammansatt vis än tidigare.

Gunnar Andersson
gunnar.andersson@raa.se

Lena Beronius Jörpeland
lena.beroniusjorpeland@raa.se

Jan Dunér
jan.duner@raa.se

Riksantikvarieämbetet UV Mitt
Instrumentvägen 19
SE-126 53 Hägersten